

BOLALARDA EMLASHDAN KEYINGI PARVARISHNING AHAMIYATI

Normurodov Sunnatjon Sanjar og‘li

Bo‘riyev Sarvar Panji o‘g‘li.

Axmedova Malika Naim qizi

Oymatov Loiq Abdulqosimovich

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada bolalarda emlashdan keyingi parvarishning tibbiy va profilaktik ahamiyati yoritilgan. Immunoprofilaktika bolalar salomatligini saqlash va yuqumli kasalliklarning oldini olishda eng samarali usullardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, vaksina yuborilgandan keyingi davrda bola organizmida turli fiziologik reaksiyalar kuzatilishi mumkin. Maqolada emlashdan keyingi normal postvaksinal reaksiyalar, ularning paydo bo‘lish sabablari, ota-onalar va tibbiyot xodimlari tomonidan amalga oshirilishi zarur bo‘lgan parvarish choralari hamda asoratlarning oldini olish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, emlashdan keyingi kuzatuvning epidemiologik va klinik ahamiyati ilmiy manbalar asosida bayon qilingan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, to‘g‘ri tashkil etilgan parvarish va kuzatuv bolalarda immunitet shakllanishini yaxshilaydi, nojo‘ya reaksiyalarni erta aniqlashga yordam beradi hamda bolalar salomatligini saqlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: immunizatsiya, vaksina, bolalar salomatligi, emlashdan keyingi parvarish, postvaksinal reaksiya, immunitet, profilaktika, pediatriya, gigiyenik kuzatuv.

Bolalar salomatligini muhofaza qilishda immunoprofilaktika muhim o‘rin egallaydi. Vaksinalar yordamida ko‘plab xavfli yuqumli kasalliklar, jumladan qizamiq, poliomyelit, difteriya, ko‘kyo‘tal va gepatit B kabi kasalliklarning oldi olinadi. Emlash jarayonining asosiy maqsadi bola organizmida sun‘iy faol immunitet hosil qilishdan iborat. Ammo vaksina yuborilishi bilan immunizatsiya jarayoni to‘liq yakunlanmaydi,

balki emlashdan keyingi davrda to‘g‘ri parvarish va kuzatuv muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan shu davrda organizm antigenlarga nisbatan immun javob reaksiyasini shakllantiradi. Emlashdan keyin bolalarda fiziologik postvaksinal reaksiyalar kuzatilishi mumkin. Bular orasida tana haroratining biroz ko‘tarilishi, in‘eksiya qilingan joyda qizarish, og‘riq yoki shish paydo bo‘lishi, ba‘zan umumiy holsizlik yoki bezovtalik kuzatiladi. Bu reaksiyalar organizmning immun tizimi faollashayotganini ko‘rsatadi va ko‘pchilik hollarda 1–3 kun ichida o‘z-o‘zidan yo‘qoladi. Shunga qaramay, ayrim hollarda allergik reaksiyalar yoki kuchli postvaksinal asoratlari ham uchrashi mumkin. Shu sababli emlashdan keyingi davrda tibbiyot xodimlari va ota-onalarning ehtiyotkorligi muhim hisoblanadi. Bolalarda emlash – yuqumli kasalliklarning oldini olishda eng samarali profilaktik usullardan biri hisoblanadi. Biroq emlashdan keyingi davrda bolaning organizmida immun javob shakllanishi jarayoni sodir bo‘ladi. Shu sababli emlashdan keyingi parvarish bolalarda nojo‘ya reaksiyalarni kamaytirish, immunitetni to‘g‘ri shakllantirish va umumiy sog‘liqni saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Emlashdan so‘ng bolada fiziologik reaksiyalar kuzatilishi mumkin. Jumladan, tana haroratining biroz ko‘tarilishi, inyeksiya qilingan joyda qizarish, shish yoki og‘riq paydo bo‘lishi mumkin. Bu holatlar organizmning vaktsinaga normal immun javobi sifatida qaraladi. Shuning uchun ota-onalar va tibbiyot xodimlari emlashdan keyin bolani kamida 30 daqiqa tibbiyot muassasasida kuzatishlari tavsiya etiladi. Bu vaqt ichida kam uchraydigan allergik reaksiyalar, xususan anafilaktik reaksiyalar aniqlanishi va tez tibbiy yordam ko‘rsatilishi mumkin.

Emlashdan keyingi parvarishning muhim jihatlaridan biri – bolaga to‘g‘ri gigiyenik sharoit yaratishdir. Bolani haddan tashqari o‘rab qo‘ymaslik, xona haroratini me‘yorida saqlash va bolaning yetarli dam olishini ta‘minlash zarur. Inyeksiya qilingan joyni qashimaslik, u yerga turli xil malham yoki spirtli eritmalarni surtmaslik tavsiya etiladi, chunki bu teri irritatsiyasini kuchaytirishi mumkin.

Shuningdek, bolaning umumiy holatini kuzatib borish muhim hisoblanadi. Agar tana harorati 38–38,5 °C dan yuqori ko‘tarilsa, bola bezovta bo‘lsa yoki uzoq davom etuvchi shish, toshma va boshqa allergik belgilar paydo bo‘lsa, shifokorga murojaat qilish zarur. Ayrim holatlarda pediater tavsiyasiga ko‘ra antipiretik dori vositalari qo‘llanilishi mumkin.

Emlashdan keyingi to‘g‘ri parvarish bolaning immun tizimi uchun qulay sharoit yaratadi. Yetarli ovqatlanish, ona suti bilan oziqlanish, vitamin va mikroelementlarga boy ratsion immunitetning mustahkamlanishiga yordam beradi. Ayniqsa hayotning birinchi yillarida bolalar organizmi tashqi omillarga sezgir bo‘lgani sababli emlashdan keyingi davrda ularni ortiqcha jismoniy zo‘riqishlardan va infeksiyon bemorlar bilan kontaktdan himoya qilish muhimdir.

Bolalarda emlashdan keyingi davrda organizmda murakkab immunologik jarayonlar sodir bo‘ladi. Vaktsina tarkibidagi antigenlar immun tizim tomonidan tanilib, ularga qarshi maxsus antitelalar ishlab chiqarila boshlaydi. Bu jarayon adaptiv immunitetning shakllanishiga olib keladi. Shu sababli emlashdan keyingi davrda bolaning umumiy holatini nazorat qilish va to‘g‘ri parvarish qilish immun javobning samarali shakllanishiga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, emlashdan keyingi parvarish qoidalariga rioya qilish postvaktsinal reaksiyalar chastotasini kamaytiradi va emlash samaradorligini oshiradi.

Emlashdan keyingi davrda bola organizmida metabolik va immunologik o‘zgarishlar yuz beradi. Ayniqsa, makrofaglar va limfotsitlar faollashuvi natijasida sitokinlar ishlab chiqarilishi kuchayadi. Bu esa ba‘zan subfebril isitma, umumiy holsizlik yoki inyeksiya joyida mahalliy yallig‘lanish reaksiyasi paydo bo‘lishiga sabab bo‘lishi mumkin. Bunday holatlar aksariyat hollarda qisqa muddatli bo‘lib, 1–3 kun ichida o‘z-o‘zidan yo‘qoladi. Shu sababli ota-onalar ushbu belgilarni normal fiziologik javob sifatida qabul qilishlari va bolani ortiqcha dori vositalari bilan davolashga shoshilmasliklari kerak.

Emlashdan keyingi parvarishning yana bir muhim jihati – bolaning psixoemotsional holatini barqaror saqlashdir. Stress, uyqusizlik va noto‘g‘ri ovqatlanish immun tizim faoliyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shuning uchun emlashdan keyin bolaga tinch muhit yaratish, yetarli uyqu va muvozanatli ovqatlanishni ta‘minlash muhim hisoblanadi. Ayniqsa ona suti bilan oziqlanadigan bolalarda emlashdan keyingi davr odatda yengilroq kechadi, chunki ona suti tarkibidagi immunoglobulinlar va biologik faol moddalar organizmni qo‘llab-quvvatlaydi.

Zamonaviy pediatriyada emlashdan keyingi monitoring ham muhim hisoblanadi. Ayrim mamlakatlarda postvaktsinal kuzatuv tizimi joriy etilgan bo‘lib, bunda emlashdan keyingi nojo‘ya holatlar maxsus elektron tizimlar orqali qayd etiladi. Bu tizimlar vaktsinalarning xavfsizligi va samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, tibbiyot xodimlari ota-onalarga emlashdan keyingi davrda kuzatilishi mumkin bo‘lgan holatlar haqida oldindan ma‘lumot berishlari zarur.

Bundan tashqari, emlashdan keyingi davrda bolalarda suyuqlik balansini saqlash ham muhim hisoblanadi. Yetarli miqdorda suyuqlik qabul qilinishi organizmda metabolik jarayonlarning me‘yoriy kechishiga yordam beradi va tana harorati oshgan holatlarda dehidratatsiya rivojlanishining oldini oladi. Agar bola emizikli bo‘lsa, uni tez-tez emizish tavsiya etiladi. Bolalarda emlashdan keyingi davrda immun tizim faol ravishda ishlay boshlaydi va organizmda immun xotira hujayralari shakllanadi. Bu jarayon kelajakda infeksiyon kasallik qo‘zg‘atuvchilari bilan to‘qnashganda organizmning tez va samarali himoya reaksiyasini ta‘minlaydi. Shu sababli emlashdan keyingi parvarish immun tizimning to‘liq va samarali shakllanishiga yordam beradigan muhim bosqich hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, emlashdan keyin bolaning umumiy holatini kuzatib borish va tavsiya etilgan parvarish qoidalariga amal qilish postvaktsinal asoratlarni xavfini sezilarli darajada kamaytiradi.

Emlashdan keyingi davrda bolalarda kuzatilishi mumkin bo‘lgan reaksiyalar individual xususiyatlarga bog‘liq holda farq qiladi. Ayrim bolalarda hech qanday

belgilar kuzatilmaligi mumkin, boshqalarida esa qisqa muddatli isitma, ishtahaning pasayishi yoki uyquchanlik kuzatiladi. Bunday belgilar immun tizimning faollashganidan dalolat beradi. Shu sababli ota-onalar bolani diqqat bilan kuzatib borishlari, ammo fiziologik reaksiyalarni patologik holat sifatida baholamasliklari muhimdir.

Emlashdan keyingi parvarishda sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya qilish ham muhim ahamiyatga ega. Bolaning kiyimlari toza va qulay bo'lishi, xona harorati me'yorida saqlanishi, xonani muntazam shamollatish orqali toza havo bilan ta'minlash zarur. Bu choralar organizmning umumiy qarshilik kuchini saqlashga yordam beradi. Shuningdek, emlashdan keyin bolaning haddan tashqari jismoniy faolligini cheklash va uni ortiqcha stressdan himoya qilish tavsiya etiladi.

Zamonaviy pediatriyada emlashdan keyingi kuzatuv tizimi katta ahamiyatga ega. Postvaktsinal reaksiyalarni o'z vaqtida aniqlash va ularni tahlil qilish vaktsinalarning xavfsizligini nazorat qilish imkonini beradi. Tibbiyot muassasalarida emlashdan keyingi har qanday nojo'ya reaksiyalar maxsus qayd etilib, epidemiologik nazorat tizimiga kiritiladi. Bu ma'lumotlar asosida vaktsinatsiya jarayoni takomillashtirilib boriladi.

Shunday qilib, emlashdan keyingi parvarish bolalarda emlash samaradorligini oshirish, nojo'ya reaksiyalarni kamaytirish va sog'lom immunitet shakllanishini ta'minlashda muhim tibbiy-profilaktik ahamiyatga ega. Amaliy tavsiyalarga ko'ra, emlashdan keyin bola kamida 30 daqiqa davomida tibbiyot muassasasida kuzatuv ostida bo'lishi kerak. Bu vaqt davomida anafilaktik reaksiyalar kabi kam uchraydigan, ammo xavfli holatlarni aniqlash imkoniyati mavjud bo'ladi. Uy sharoitida esa ota-onalar bolaning tana haroratini muntazam nazorat qilishlari, in'eksiya qilingan joyni kuzatishlari va bolaning umumiy holatiga e'tibor berishlari zarur. Bola organizmi emlashdan keyin biroz zaiflashishi mumkinligi sababli unga yetarli dam olish sharoitini yaratish, ko'proq suyuqlik berish, muvozanatli ovqatlantirish ham muhim hisoblanadi. In'eksiya joyini tozaligini saqlash, uni qashimaslik va mexanik ta'sirdan himoya qilish

tavsiya etiladi. Agar tana harorati 38–38,5°C dan yuqori ko‘tarilsa, shifokor tavsiyasiga ko‘ra antipiretik preparatlar qo‘llanilishi mumkin. Shuningdek, bolada toshma, nafas olish qiyinlashuvi, kuchli shish yoki uzoq davom etuvchi isitma kuzatilsa, darhol tibbiy yordamga murojaat qilish zarur. Ilmiy kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, emlashdan keyingi to‘g‘ri parvarish postvaksinal asoratlarning oldini olishda muhim rol o‘ynaydi. Bundan tashqari, ota-onalarning emlashdan keyingi davr haqidagi bilimlarini oshirish immunoprofilaktika samaradorligini yanada oshiradi. Pediatriya amaliyotida ota-onalarga emlashdan keyingi parvarish qoidalarini tushuntirish tibbiyot xodimlarining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu sababli sog‘liqni saqlash tizimida profilaktik ishlarni kuchaytirish, aholining tibbiy savodxonligini oshirish va emlashdan keyingi monitoring tizimini takomillashtirish bolalar salomatligini muhofaza qilishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa: Bolalarda emlashdan keyingi parvarish immunoprofilaktikaning muhim bosqichi hisoblanadi. To‘g‘ri tashkil etilgan kuzatuv va parvarish orqali postvaksinal reaksiyalarni nazorat qilish, asoratlarni kamaytirish hamda bola organizmida mustahkam immunitet shakllanishini ta’minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti. Immunizatsiya bo‘yicha qo‘llanma. Jeneva, 2022.

O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. Bolalarni profilaktik emlash milliy taqvimini bo‘yicha metodik tavsiyalar. Toshkent, 2021.

Kliegman R., St. Geme J. Nelson Textbook of Pediatrics. 21-edition. Philadelphia, 2020.

Plotkin S., Orenstein W., Offit P. Vaccines. 7-edition. Elsevier, 2018.